

Research Article / Araştırma Makalesi

Mustafa Çiftçi'nin Hikâyelerinde Toplumsal Cinsiyetin Sosyo-Linguistik Göstergeleri

Socio-Linguistic Implications of Social Gender in Mustafa Çiftçi's Stories

Ayşegül Özasan¹

<https://doi.org/10.38060/kare.1378501>

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi:19 Ekim 2023

Kabul Tarihi:06 Aralık 2023

Anahtar Kelimeler:

Cinsiyet
Toplumsal Cinsiyet
Toplum Dilbilimi
Polikuşka
Mustafa Çiftçi
Öykü

Article Info

Received:19 October 2023

Accepted:06 December 2023

Keywords:

Gender
Social Gender
Sociolinguistics
Mustafa Çiftçi
Story

Citation/attf: Özasan, Ayşegül.
“Mustafa Çiftçi'nin Hikâyelerinde
Toplumsal Cinsiyetin Sosyo-
Linguistik Göstergeleri,” *Kare*
sayı: 17 (Haziran 2024): 24-34.
<https://doi.org/10.38060/kare.1378501>

Öz: Evrenin varoluşundan beri insanlar birlikte yaşama eğilimi göstermişler ve oluşturdukları ya da içine doğdukları topluluğun dilleri aracılığıyla birbirleriyle paylaşımda bulunmuşlardır. İnsanlar arasında iletişimi sağlamakla kalmayıp milli hafızanın temel unsuru olan dil, her topluluk için varoluşlarından itibaren büyük önem arz etmiştir. Bununla beraber, tarih boyunca araştırmacılar da dilbilimine dair pek çok araştırma yürütmüşlerdir. Dil, bir yandan tarih boyunca mevcudiyetini korurken bir yandan da toplumun tecrübe ettiği gelişmelere paralel olarak değişmeye devam eder. Toplumdaki bireyler ise içine doğdukları dilin onları yönlendirdiği şekilde gelişir. Bu durumda, dil ve toplum arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu söylemek doğrudur. İşte bu ilişkiyi inceleyen Toplum Dilbilimi alanı, yirminci yüzyılın sonlarına doğru toplumsal cinsiyet kavramıyla tanışmıştır. Kişinin doğuştan gelen anatomik cinsiyetine, toplumun uygun gördüğü davranış modellerini ataması olarak tanımlayabileceğimiz toplumsal cinsiyet kavramı, son yıllarda farklı disiplinler tarafından çalışılan bir konu haline gelmiştir. Edebiyat ve dilbilimi alanlarında, toplumsal cinsiyetin dile nasıl yansıtıldığı araştırılır. Bu çalışmada ise, toplumsal cinsiyetin dildeki göstergeleri Mustafa Çiftçi'nin öyküleri incelenerek çözümlenmiştir. Son dönemin tanınan yazarlarından Mustafa Çiftçi'nin *Bozkırda Altmışaltı*, *Adem'in Kekliği ve Chopin* ve *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım* adlı kitapları, çalışmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışmanın sonuçları göstermiştir ki karakterlerin mesleklerinden öykülerde üstlendikleri rollere kadar bu romanlarda toplumsal cinsiyet unsurlarına fazlasıyla yer verilmiştir.

Abstract: Humans have always tended to live together since the existence of the World, and shared their thoughts or feelings with the help of a language either created by themselves or spoken by the communities they were born into. Language, which both enables the communication between people and serves as the main component of national memory, has always been of utmost importance for each community. In addition to this, researchers have conducted a number of studies about linguistics all through the history. While preserving its existence through the time, language continues changing in parallel to the developments experienced by the society. As for the individuals in the community, they also develop in accordance with the language spoken by their society. Hence, it is possible to say there is a mutual interaction between language and the society. While investigating this relationship, Socio-Linguistics met the Notion of social gender at the end of the 20th century. Social gender concept can be defined as the behaviour models socially regarded suitable for the anatomic genders of people and it has become topic of interest searched by different disciplines. In Literature and Linguistics, researchers study how social gender is reflected in language. This present study focused on the implications of social gender in Mustafa Çiftçi's stories. One of the popular authors of today, Mustafa Çiftçi's books titled *Bozkırda Altmışaltı*, *Adem'in Kekliği ve Chopin*, and *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım* constitutes the main data source of the study. The results showed that these books consisted of a great number of social gender reflections appearing in the characters' occupations or the roles they have undertaken.

¹ Öğretim Görevlisi, Erciyes Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, aoslan@erciyes.edu.tr

Giriş

İnsanlar varoluşlarından itibaren içerisinde buldukları ortamı, çevrelerindeki varlıkları isimlendirmek ve bağlı oldukları toplulukla iletişim kurabilmek amacıyla dili kullanmaktadır. Descartes² insanı konuşan bir hayvana benzetirken, dilin insan için ne kadar ayırt edici bir özellik olduğunu ortaya koyar. En basit haliyle insanların kendilerini ifade ettikleri, toplumun diğer bireyleriyle iletişim kurabildikleri kurallar bütünü olarak açıklayabileceğimiz dil, pek çok farklı şekilde tanımlanmıştır.

Sapir³ dilin sosyal ve kültürel bir ürün olduğunu vurgularken, Halliday⁴ dili bir ihtimaller dizisi, Saussure⁵ ise insanların konuşmalarının olduğu bir veri tabanı olarak açıklar. Ergin'e⁶ göre "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimâî bir müessesedir." Aksan⁷ ise "Dil, gerek insan gerek toplum ve gerekse insan ve toplumdaki ayrı düşünülmemeyecek olan bilim, sanat, teknik vb. gibi bütün alanlarla ilgili bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur." şeklinde tanımlamıştır.

Tanımların her birinin dile farklı bir yönden yaklaşması aslında dilin ne kadar karmaşık bir yapısının olduğunu bize göstermektedir. İnsanlar arasındaki iletişimi üstlenmiş bir sistemin, toplumla karşılıklı bir ilişkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Toplumdaki her birey duygularını, düşüncelerini, tecrübelerini dil sayesinde aktarıp kendini ifade etme şansı bulabilir. Öyleyse dil insanları birbirine yaklaştıran en önemli unsurdur. Topluma ait kültürel değerler yine dilde karşılık bulur ve nesilden nesile aktararak toplum içindeki yerini sürdürmeye devam eder. Aynı zamanda dil, bir milletin düşünce biçimini ortaya koyan bir araçtır. Dilin tarihine ve mevcut yapısına bakılarak, onu kullanan kişilerin düşünce sistemi, o toplumun yaşayış ve inanç algılarına dair pek çok bilgiye ulaşılabilir.

İnsanlar tarih öncesi dönemlerde küçük gruplar halinde yaşamlarını sürdürmüş, zamanla alet ve ekipmanlardaki gelişmelerin etkisiyle geçici yerleşimlerden kalıcı yerleşimlere geçiş süreçleri başlamış ve topluluk halinde yaşama eğilimleri artmıştır. Topluluklar, toplumun bir parçasıdır ve sayıca daha küçük olmakla beraber kendi başlarına tam bağımsızlığı olmayan gruplardır. Toplum ise belirli bir yerde kendi kendini devam ettiren, varlığını uzun zaman sürdüren ve bir yaşam biçimini paylaşan insanlar topluluğudur⁸. Ayrıca toplumun varlığı, barındırdığı gelenek, görenek, dil, yazı, semboller ve ortak kimliksel değerlerle şahıslardan bağımsız olarak varlığını sürdürür⁹. Bu açıklamaların ışığında, farklı topluluklar ya da toplumlar tarafından kullanılan ortak dillerin, ortak çağrışımlı değerlerinin olduğunu ya da kolektif bir hafızaya hizmet ettiklerini söylemek yerinde olacaktır.

Varlığı, insanın varlığına paralel bir tarihsel süreç gösteren dil, tıpkı toplum gibi homojen bir yapıda değildir. İnsanın toplumu değiştirdiği gibi, toplum da dili değiştirir. Dil; coğrafya, zaman, etnik yapı, eğitim, aile, birey ve cinsiyet gibi faktörlerden etkilenir. Dil, kullanıcılarının toplumsal arka planıyla orantılı olarak da değişim gösterir. Farklı ortamlarda ve toplumsal alt yapıca birbirinden farklı kişiler tarafından kullanılan dilin aynı olması beklenemez. Günümüzde plazada çalışan beyaz yakaların, mahalle esnafının, akademisyenlerin, Z kuşağı gençlerinin dilleri, gerek telaffuz, gerek dilbilgisi, gerekse kelime seçimleri açısından birbiriyle aynı olmayabilir. Bunun yanı sıra, bugün kullandığımız yiyecek içecek isimleri, teknolojik cihaz ya da uygulama adları kelime belki elli yıl öncesinde dilimizde yoktu. Giderek küreselleşen ve kültürel öğelerin bu kadar hızla yayıldığı bir ortamda, dil de toplumun gelişmelerine ayak uydurarak yaşayan bir varlık olduğunu adeta kanıtlar niteliktedir.

Birbirlerini büyük ölçüde etkileyen dil ve toplum kavramları, başka bir bilim dalının gelişmesine katkıda bulunmuş ve bu bilim dalının bünyesinde detaylı çalışmalara yer verilmiştir. Toplumbilim (sosyoloji) ve dilbiliminin (linguistik) birleşmesiyle oluşan toplum dilbilimi (sosyo-linguistik), toplum ve dilbilimi arasındaki ilişkiyi ve toplumdaki değişikliklerden dilin nasıl etkilendiğini inceler. Toplum dilbilimi, toplum ve dilin kesiştiği her alanı barındırdığı için çok geniş ve aynı zamanda çok hızlı gelişen bir bilim dalıdır. Toplum dilbilimi, geçmişten beslenir ve dili kullanan milletin tarihçesiyle ilgili bilgi verir. Geçmişin yanı sıra, dilin günümüz koşullarındaki süreci, dile yabancı kelimelerin giriş

² René Descartes, *Discours de la Méthode* (Paris: Garnier-Flammarion, 1966), 79.

³Edward Sapir, "The Status of Linguistics as a Science," *Language* 5, (1929): 207-214. https://pure.mpg.de/rest/items/item_2381144_2/component/file_2381143/content

⁴ Michael Halliday, *Explorations in the Functions of Language* (London: Edward Arnold, 1979), 43.

⁵ Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale* (Paris: Payot, 1969), 30.

⁶ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi-no:785, 1972), 4.

⁷ Doğan Aksan, *Dilbilim Seçkisi* (Ankara: TDK Yayınları), 11.

⁸ Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği* (İstanbul: Bilgi Yayını, 1985), 36.

⁹ Ali Çağlar, "Sosyoloji: Toplumbilim" *İçtimaiyat* içinde, der. İlmi Umran, Durmuş Ali Arslan ve Gülten Arslan (İstanbul: Paradigma Akademi, 2018), 30.

süreci ve yolları, lehçeleşme gibi konular yine bu bilim dalında işlenir. Toplumun farklı kesimlerinin dilini araştırırken, toplumun içinde ortaya çıkan dil topluluklarını da araştırma kapsamına alır. Ayrıca, dilin konuşurları arasındaki cinsiyet, kuşak, ideoloji farkına ait konular ve toplum içindeki katmanların dile yansımalarını araştırır. Bu çalışmanın odağı olan toplumsal cinsiyet rollerinin dile nasıl yansıdığı da yine toplum dilbilimi kapsamında değerlendirilir.

Toplumsal Cinsiyet

Kişilerin erillik, dişilik gibi biyolojik özelliklerinden cinsiyet olarak bahsedilmekle birlikte, toplumsal cinsiyet kişinin cinsiyetine göre kendisine toplum tarafından yüklenen normlara işaret eder. Cinsiyet, erkek ya da kadın olmakla alakalı biyolojik, genetik ve fiziksel farklarla ilgiliyken, kişilerin anatomik cinsiyetlerine göre öngörülen toplumsal beklenti farkları toplumsal cinsiyetin kapsamına girer. İki terimi birbirinden ayırmak için İngilizce’de ‘sex’ (cinsiyet) ve ‘gender’ (toplumsal cinsiyet) kelimeleri kullanılırken, Türkçe’de cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ifadeleri kullanılır.

Toplumsal cinsiyet kavramı, 1972’de Ann Oakley tarafından sosyoloji alanına kazandırılmıştır. Oakley, *Sex, Gender and Society* ¹⁰adlı kitabında kadınların ezilmişliğinde cinsiyetin bir belirleyici olmadığını belirterek toplumsal olarak eşitsiz dağılıma dikkat çekmektedir. Türkiye’de ise bu kavram 1990’lardan itibaren kullanılmakta ve İstanbul Sözleşmesinin varlığı (Türkiye’de uygulanmasa da) toplumsal cinsiyetin resmen varlığını gösteren bir belgedir ¹¹. Dökmen’e göre ¹² “Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir.” Türk kültüründe erkeğin evin direği olarak bahsedilmesi, erkekler ağlamaz inancı, “Erkek sel, kadın göl” gibi atasözleri erkeği yüceltip güçlü, evinden sorumlu birey olarak gösterirken, kadını erkeğin arka planında kalan ve evine hizmetle yükümlü kişi olarak gösterir. Buna paralel olarak, “Kızını dövmeleyen dizini döver” ya da “Babasının sanatı oğla mirastır” gibi kız ve erkek evlada yönelik cinsiyetçi atasözü örnekleri vardır.

Eskiden gelen kırsal aile yapısında oğlan çocuktan soyu ya da baba mesleğini devam ettirme ya da eve para getirme gibi beklentiler içerirken, kız çocuk doğurmak kimi topluluklarda başarısızlık olarak görülmüş ve kızlara gelin olma, annesine yardım etme davranışları uygun görülmüştür. Günlük yaşamda kullandığımız dili düşündüğümüzde bile, Türkçe’de cinsiyetçi pek çok söylemin olduğunu ve bu söylemlerin kadının erkekten daha aşağı konumda olduğunu belirttiği aşikârdır ¹³. Örneğin, uygunsuz davranış gösteren erkeklerin ‘karı gibi, karı kılıklı’ ifadesiyle aşağılanması, ya da güçlü, sağlam kişilikli bir kadının ‘erkek gibi, adam gibi’ ifadesiyle yüceltilmesi, toplumdaki cinsiyet algısına ilişkin bir göstergedir.

Vatandaş’a ¹⁴ göre birey doğduğu an, kendisine belirli rollerin biçildiği bir topluma giriş yapar ve toplum kişileri ait oldukları cinsiyete atanan rollere uymaya zorlar. Bu davranışlara uyulmaması, karıştırılmaması ise tepki ile karşılaşılır ve bu toplumun kontrol gücünün ne kadar yüksek olduğunu gösterir. Erkek çocuğa mavi kıyafetler, silah ve arabalı oyuncaklar, kız çocuğa pembe kıyafetler, bebekler ve mutfak eşyası temalı oyuncaklar alınması, erkek çocukların saçının kestirilip, kız çocuklarının saçının uzatılması, kadınların kırılğan, zayıf, erkeklerin güçlü ve sert olması inancı, kadınlara uygun görülen mesleklerin öğretmenlik, eczacılık, erkeklere ise mühendislik, matematik gibi alanların uygun görülmesi, kadının ev işi, erkeklerin ev ekonomisinden sorumlu tutulması gibi cinsiyetçi roller buna örnek olabilir.

Özünde kadın ve erkekler arasında sadece bazı biyolojik farklılıklar olmasına rağmen, tüm bu farklılıklar toplumun öngördüğü kalıplardan öteye geçmemektedir. Cinsiyetlere atfedilen bu rollerin çoğunlukla toplumda tanımlanmış yeri vardır ¹⁵ ve kadın erkek değerlerinin farklılaşmasındaki esas faktör toplumsal ve kültürel faktörlerdir ¹⁶. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet sabit, değişmez değildir. Zamanla toplumdaki siyasi, kültürel, ekonomik, sosyal değişimlerle, bu toplumsal cinsiyet rolleri değişebilir ve eskiden ev hanımı rolündeki kadınların bugün her iş sahasında var olması, kız

¹⁰ Ann Oakley, *Sex, Gender and Society* (NewYork: Harper and Row, 1972), 100.

¹¹ Yıldız Ecevit, “Toplumsal Cinsiyet Temel Kavramlar, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi,” *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II* (2021): 40. <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/kokdener/142391/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf>

¹² Zehra Yaşın Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010), 20.

¹³ Nazife Aydınoglu, “Kadın ve Dil,” *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, (2015): 177. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21658/232884>

¹⁴ Celalettin Vatandaş, “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı,” *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35, (2007): 30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuoskon/issue/9517/118909>

¹⁵ Ersan Ersoy, “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği,” *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 19, (2009): 211, <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/96213/>

¹⁶ Erol Güngör, *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1998), 82.

çocuklarının okula gönderilmesi, erken evliliklerin yanlış kabul edilmesi bu değişkenliğe örnek gösterilebilir¹⁷.

Toplumsal cinsiyet kavramının yaygınlaşmasıyla, farklı disiplinlerde sosyo-cinsel roller açısından araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Dilbilimi alanında da toplumun kültürünü yansıtan en iyi araç olan dili, bu açıdan ele alan çokça çalışma yapılmaktadır. Toplumun yaşayışı ve değerlerini konu alan edebi türlerimizden roman ve öykülerde, toplumsal cinsiyet göstergeleri edebi metinlerden yola çıkarak yapılır ve toplumda cinsiyetlere öngörülen davranışların edebi türlerdeki tezahürleriyle sosyolojik bir değerlendirmeye ulaşılabilir. Mustafa Çiftçi son dönemin genç ve popüler yazarlarından. Öykülerin genelinde taşrayı, memleketi Yozgat'ı, ve Yozgat insanını sıcak bir dille anlatır. Öykülerindeki temel konular hayatın içindeki yoksulluk, aşk, sevda, evlilik, baba-oğul gibi kavramlardır ve kahramanları da yine hayatın içinden gerçek kişilerden oluşmaktadır. Mustafa Çiftçi, öykülerinde, karakterlerini dışarıdan bir gözle anlatmayı tercih etmemekle beraber, olayları karakterlerin gözünden yerel ağızla anlatır. Okuyucu, öykülerde Yozgat ağzıyla konuşan karakterlerde Orta Anadolu insanının ruha dokunan hikâyelerinin sıcaklığını bulur. Bu çalışmada Mustafa Çiftçi'nin öykülerinde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl yansıtıldığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki araştırma sorusuna cevap aranmıştır: Mustafa Çiftçi'nin öykülerinde toplumsal cinsiyetin dildeki göstergeleri nelerdir?

Yöntem

Önceki yıllarda araştırmalarda nicel veri toplama yöntemlerinin varlığı tercih sebebi olmuşsa da, günümüzde sosyal bilgilerin malzemesinin insan olduğu gerçeğinden yola çıkarak, genellenebilir sayısal veriler yerine olguları yorumlandırmayı ve anlamlandırmayı hedef alan nitel veriler tercih edilmeye başlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı fenomenoloji, etnografi, gömülü teori, örnek olay ve saha taraması gibi yöntemlerden oluşur. Nitel araştırmalar, verilerin gözlem, görüşme, belge analizi gibi nitel yollarla toplanmasıyla sonuçların bütüncül bir şekilde ortaya konduğu bir yaklaşımdır¹⁸ (Şimşek ve Yıldırım, 2011), ayrıca dökümanlar nitel araştırma yönteminde önem taşıyan bir veri kaynağıdır¹⁹ (Cresswell, 2005). Bu çalışmada hem bir nitel araştırma yöntemi olan hem de farklı nitel yöntemlerde bir teknik olarak kullanılan döküman inceleme tekniği kullanılmıştır.

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Mustafa Çiftçi'nin 'Adem'in Kekliği ve Chopin'²⁰, 'Bozkırda Altmışaltı'²¹ ve Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım²² adlı öykü kitapları oluşturmaktadır. Araştırmacının bu kitapları seçmesinin sebebi, son dönemin popüler yazarlarından Mustafa Çiftçi'nin kitaplarını daha önce okuması ve İç Anadolu insanının aşına olduğumuz şekilde, samimi anlatımının yanısıra toplumsal değerlerin bu denli doğru yansıtılmasını dikkat çekici bulmasıdır. Döküman analizi yönteminin benimsenmesinin sebebi ise, araştırmacının örneklemin içeriğine ve büyüklüğüne kendisinin karar verebilmesine, zaman ve maliyetten tasarruf etmesine ve araştırmacının çalışmasına özgünlüğünü katmasına olanak sağlamasıdır. Araştırmacı, veri toplama aşamasında yazarın kitaplarını okumuş ve hikâyelerindeki toplumsal cinsiyet göstergelerini belirlemiştir. Kitaptaki hikâyeler belirli temalar etrafında şekillenmektedir. Yazar bu temaları cinsiyete bağlı iş bölümü, kadın ve erkek mesleklerindeki farklılıklar, üstün cinsiyet olarak erkek, kadın ve erkeklere göre değişen namus kavramı ve kadının erkeğe mecbur olması olarak saptamış ve yorumlamalarını belirtilen temalar çerçevesinde kitap bazlı olarak yapmıştır. Daha sonra bu temalar sosyolinguistik ve toplumsal cinsiyet alanındaki literatür taramasıyla edinilen bilgiler doğrultusunda yorumlanmıştır.

Bulgular

Adem'in Kekliği ve Chopin

Adem'in Kekliği ve Chopin adlı kitaptaki "Çati'ye Kıyamam" adlı öyküde, asıl adı Necati olan fakat herkesin Çati diye çağırdığı, gözleri az gören bir müstahdemin yaşamı anlatılır. Annesi küçük yaşta ölen, ablaları evlenip giden, babasının sünepeliğinden dayısının baktığı Çati, okulda başarılı olamayınca işi aylıklığa vurup herkese bir laf söylemeye başlar.

¹⁷ Yeşim Arat, "Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Nedir, Ne Değildir?," *Sarkaç Dergisi* (Şubat 2020): <https://sarkac.org/2020/02/toplumsal-cinsiyet-nedir-ne-degildir/>

¹⁸ Hasan Şimşek ve Ali Yıldırım, *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), 39.

¹⁹ John W. Creswell, *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2005), 192.

²⁰ Mustafa Çiftçi, *Adem'in Kekliği ve Chopin* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

²¹ Mustafa Çiftçi, *Bozkırda Altmışaltı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

²² Mustafa Çiftçi, *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

Girip çıktığı türlü işlerden sonra askere gitmek isteyen fakat alınmayan Çati, partili bir köylüsü vasıtasıyla müstahdem olarak görevlendirilir. Okulda sürekli öğretmenlerle laf çeviren Çati adlı karakter okul müdürünün bir aydır aynı yağlı ve kokmuş gömleği giydiğini, fakat bunun suçlusunun müdür değil eşi olduğunu şu sözlerle dile getiriyor. "Amma ben bizim müdüre kızmam ki, onu böyle el içine salan kadana avradına kızarım." ²³ Yozgat yöresel ağzıyla yazılan öyküde, kadananın yerinden kalkmayan bir at cinsi olduğu da belirtiliyor. Çati karakterinin bu cümlesi, erkeğin giyeceği kıyafetin düzeninden bile kadını sorumlu tutmakta ve toplumun kadına yüklediği ev işi sorumluluklarını ve erkeğe hizmet etme fikrini desteklemektedir.

Yine aynı öyküde, Çati karakteri kütüphane görevlisi Nesli karakterinden bahsederken "O, benim diyen erkekten daha erkek söverdi" ²⁴cümlesini kullanmaktadır. Bu cümle de küfür etmenin erkeksi bir özellik olduğunu ve bir kadını överken karşı cinsin üstünlüğünü vurguladığını gösteriyor. Bu bulgu, Aydınolu'nun²⁵ Türkçe'de erkeği kadından üstün tutan pek çok cinsiyetçi söylemin varlığına ilişkin beyanıyla uyumludur. Çati, kalın kemikli Nesli'yi "Ulan, şunu avrat diye kim alır. Haydi aldın diyelim, koluna takılıp da gezdirilir mi la şu" ²⁶ cümlesiyle nitelemeye devam eder. Toplumun erkeğin kendisine seçeceği eşin güzel, alımlı ve yanına yakışır olmasını beklediği düşüncesi, bu cümlede kendini gösteriyor. Öykünün devamında kendisine bir yanlış daha yaparsa onu topuğundan vuracağını söyleyen Çati'ye, Nesli karakteri şöyle yanıt verir. "Topuğumdan vurmak ne lan deyyus. Ben pavyon karısı mıyım ki topuğumdan vuracaksın. Vuracaksın aha burdan vur diye göğsünü işaret etti." ²⁷Türk toplumunda namus kavramının ve bu konudaki beklentilerin kadınlar ve erkekler için aynı olmadığı bir aşikârdır. Topuktan vurulma eylemi namussuz kadına atfedilmiş bir eylem haline gelmiş ve vurulacaksa bile göğsünden vurulmayı tercih etmesi, namuslu olduğunu kanıtlama isteğini göstermektedir.

"Gülizar" adlı öykü, köyde görücü usulü evlendirilmiş bir kadının, kocasının peşinden Yozgat'a gidişini anlatır. Gülizar, adamın iş tutmak için aldığı atın adıdır. Hikâyedeki kadın eşinden şikâyet ettiği bir bölümde "Anam olaydı, atam olaydı. Yok derlerdi, benim size verilecek kızım yok. Ben mektep görmüş, okumuş adama varıyım isterdim. O nereye giderse ben de giderdim. Yurt görürdüm, adam içine çıkardım." ²⁸ Türk toplumunda, özellikle köylerde ve yakın geçmişte, kadının kiminle evleneceğini seçme yetkisi yoktu. Anne babasının uygun gördüğü kişiyle, çoğu zaman evleneceği erkeği görmeden evlendirilirdi. Evlenecek kız içinse, köyden çıkmanın, yeni yerler görmenin tek yolu okumuş ve şehirde çalışan bir erkekle evlenmekten geçirdi. Toplumun kadına evleneceği erkeği, ya da yaşamak istediği yeri seçme şansı vermediği gerçeği öykünün bu bölümünde dikkat çekiyor.

"Şırıl Şırıl" adlı öyküde 16 yaşındaki kız karakter köyde bir gence sevdalanıyor ve babasının bunu duymasından korkuyor. "Babam ceketini tutturuyorsa mesele yok, ceketini tutturmaz da kendi giyerse bil ki sana küsmüştür" ²⁹ cümlesiyle babasının tavrını açıklıyor. Burada yine ataerkil toplum sisteminde, erkeklerin ceketinin tutulması, ceket tutanın ise ya evin hanımı ya da kız çocuklarının olması toplumun kadının erkeğe hizmet etmesini beklediğini gösteriyor.

Kitaptaki "Diyeşet" adlı öyküde, kocasının ölümünden sonra Cemiyet adlı karakter geçim sıkıntısı sebebiyle morgda ölü yıkamaya başlıyor. Yanında çalıştığı Halet Hala adlı karakter, Cemiyet'e şu şekilde öğüt veriyor. "Aman gelin sen bilin ya, alıp satma işini evine, sokağına uzak bir bakkaldan yap. Şimdi millet laf söz eder. Nerden efendim bu paralar der. Dul bir kadın böyle paraları nerden bulabilirmiş der." ³⁰ Burada toplumun para kazanma işini erkekten beklediğini görmekteyiz. Öykünün devamında mahalleli, dedikodudan ve iftiradan çok korkan Cemiyet'i karısı tarafından terkedilen Feramuz ile yakıştırıp hakkında laf çıkarır. Arkadaşının bunu dillendirmesine Cemiyet kızsda da arkadaşını kendisini şu şekilde savunur. "Biz de sen yalnız yatma, yalnız yatıp da kötü düş görme, başında herifin olsun deriz." Hikâyenin sonunda, Cemiyet mahallelinin ona dayattığı Feramuz ile evlenmek yerine, kendi halinde dul bir taksi şoförü olan Şeker Tacettin'e evlilik teklifinde bulunur ve onunla evlenerek namusunu korur. Erkeği, kadının koruyucusu olarak gören ataerkil sistem, dul ya da bekâr kadının hayatını zorlaştırır. Yalnız yaşayan, evlenmek istemeyen kadın

²³ Mustafa Çiftçi, *Adem'in Kekiği ve Chopin* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 23.

²⁴ Çiftçi, *Adem'in Kekiği ve Chopin*, 25.

²⁵ Nazife Aydınolu, "Kadın ve Dil," *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, (2015): 177. <https://dergipark.org.tr/pub/usaksosbil/issue/21658/232884>

²⁶ Çiftçi, 25.

²⁷ Çiftçi, 32.

²⁸ Çiftçi, 46.

²⁹ Çiftçi, 107.

³⁰ Çiftçi, 128.

toplumsal düzene aykırıdır ve başında bir erkek bulunması, evlendikten sonra çocuk doğurması toplumun kadından beklediği şeylerdir. Toplumsal olarak dul kadına yüklenen rol, onun sürekli tetikte olmasını, namusunu korumasını gerektirir.

Gündelik hayattaki meselelere sıklıkla temas eden kitapta, yer yer toplumsal cinsiyet normlarına rastlanılmaktadır. Kitaba bütünsel olarak bakıldığında, erkekler ve kadınlara verilen meslekler de yine toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri yoğun olarak görülmektedir. Kitapta erkekler, marangoz, müstahdem, okul müdürü, hırdavatçı, at arabacı, doktor, kasap, tapu kadastro memuru, tüccar, inşaat işçisi, ziraat mühendisi, şoför, muhasebeci, tabelacı, ajans sahibi, bekçi, taksi şoförü gibi mesleklerle karakterize ediliyor. Öte yandan, kadın karakterlerin çoğunun mesleğine vurgu yapılmazken, sınırlı sayıda kadın karakter kütüphane memuru, doktor ve gassal olarak imgeniyor. Geleneksel Türk toplumundaki evinde oturan, çocuklarına ve eşine hizmet eden kadın figürü ve çalışan, para kazanan, ailesine bakan erkek figürü kitapta belirgin bir şekilde görülüyor.

Bozkırda Altmışaltı

Kitabın ilk öyküsü olan "Handan Yeşili" adlı öyküde, ana karakter olan Çetin, babası izin vermediği için üniversite okuyamayan, babasının dükkânını devam ettiren ve köye gelen öğretmene sevdalanan bir karakterdir. Handan'ın evli olduğundan bihaber olan Çetin, Handan' la ilgili hayallerini anlatırken şu cümleleri de sarf etmektedir. "Babam da görecektim. Dükkân dibine gömdüğü, tezgâh arkasına esir ettiği oğlu nasıl bir gelin seçmiş, nasıl bir kız almış, uyduruk dükkânın için ağzına geleni sayıp demediğini bırakmadığın, üniversiteye salmadığın, adam yerine koymadığın oğlan nasıl bir erkektir?"³¹. Yine Türk ataerkil toplum yapısını yansıtan cümlelerde, bu kez toplumun erkek çocuğa dayattığı babasının işini devralma fikrini görüyoruz. Çetin, Handan'a açıklamamanın sıkıntısını çeker ve derdini ailesine diyemez. "Benim bir derdim var. Ama biz alışkın değiliz. Ana babaya bunlar nasıl söylenir?"³² cümleleriyle aşk ve sevdanın, çocukların aileleriyle konuşamayacakları tabu konular olarak yansıtılması dikkat çekiyor. Handan'ın evli olduğunu öğrenip hayal kırıklığına uğrayan Çetin'in "Bu sefer ben kendi istediğimi yapacak, Handan'ı alacaktım."³³ cümlesi aslında Anadolu'da erkek ve kızların evlenme sürecindeki bazı ifadeleri akla getiriyor. Evlenecek erkeklere bir kızı almak ifadesi kullanılırken, kızlar için bir oğlana varmak ifadesi kullanılır. Burada aslında yine erkek cinsiyetin kız cinsiyete üstünlüğünün vurgulandığı sezilebilir. Kadın alınacak bir adayken, erkek varılacak kişidir.

"Kara Kedi" adlı hikâyede, eşinden hoşnut olmayan Aziz Efendi, yine yukarıda söz edildiği üzere evliliğinden memnuniyetsizliğini "Nereden aldık bunu?"³⁴ ifadesiyle belirtir. Belediye tarafından harabe dükkânı yıkılacak olan Aziz Efendi, başkanla konuşmaya gittiğinde oje sürmüş sekreterini görür. "Bu kadın cinsi ne anlar boya cila işinden? ... Ama suç bu karıda değil ki. Onu avrat diye koynuna alan boynuzluda suç."³⁵ cümleleriyle boya işleri erkeğe uygun görülmüş ve oje süren kadının evlenilecek kadın olmadığı ima edilmiştir. Aziz Efendi'nin dükkânının yıkılacağı haberine, eşi Gülbeyaz "Dükkân yıkılırsa yıkılsın, senin bileceğin bir iş. Sen de eşek değilsin ya. Bir ekmek olsun getirirsin herhal eve."³⁶ diyerek karşılık vermiştir. Toplumsal beklenti daha önceki öykülerde gördüğümüz gibi yine erkeğin eve ekmek getirmesi üzerine kurulmuştur.

"Ensese Sararmış Adamlar" adlı öykü eşini kaybettikten sonra emekli olup memleketi Yozgat'a dönen öğretim üyesi Haydar Bey ile çocukluk arkadaşı Sadi'nin yıllar sonra buluşmasını anlatır. Emekli Profesör Haydar Bey'in iki oğlu Amerika'da, öğretmen olan kızı ise Yozgat'tadır ve babasını yanına almıştır. Taksi şoförü Sadi, bir gün Haydar Bey'in bekâr, Kimya öğretmeni ve kariyer yapmayı hedefleyen kızı Sibel'e "Böyle yalnız kalacak değilsin ya?"³⁷ diyerek onu babasını evlendirme niyetine girmiştir. Yine burada toplumun yalnız olan bireylere evliliği dayattığı, bekâr yaşamın toplum tarafından benimsenmediği örneklenmektedir. Ayrıca, Vatandaş'ın³⁸ da ileri sürdüğü gibi, toplum insanları üzerinde çok güçlü bir yaptırıma sahiptir ve onun yaptırımlarına uymayanları asla kabul etmez. Burada da görüyoruz ki, evlenmemek, yalnız yaşamayı tercih etmek Türk toplumunda hoş karşılanmaz ve çoğu kimse etrafındaki bekârlara

³¹ Mustafa Çiftçi, *Bozkırda Altmışaltı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 14.

³² Çiftçi, *Bozkırda Altmışaltı*, 14.

³³ Çiftçi, 21.

³⁴ Çiftçi, 25.

³⁵ Çiftçi, 28.

³⁶ Çiftçi, 29.

³⁷ Çiftçi, 58.

³⁸ Celalettin Vatandaş, "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı," *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35, (2007): 30. <https://dergipark.org.tr/pub/ijsoskon/issue/9517/118909>

kendilerinin rızasına bakmaksızın uygun (!) gördükleri bir adayla bir araya getirmeye çalışır.

“Ankara’daki Evlatlar” adı öyküde, babadan kalma eski bir dükkânı işletip geçimini sağlayan Refet Efendi, iki erkek çocuğunun da kaderi kendisine benzemesin diye onları okutmaya karar verir. Okuyup Ankara’da bakanlıkta uzman olan evlatları, köydeki eşin dostun işlerini de halleder. Bir gün Refet Efendi’den Ankara’da sınav işini halletmesini rica eden bir genç gelir, ki bu genç Refet Bey’in gençlik aşkı Güldane’nin oğludur. Çocuklarına Güldane’nin oğlunun işini halletmelerini rica etse de bu iş çocuklarının gücünün yetmeyeceği bir iştir. Güldane’ye işi halledemediğini söylediğinde, Güldane’nin genç birer âşıkken kendisine söylediği şu sözleri hatırlar. “Sen erkek ol, anam vermiyorsa al kaçır. Sen sağlam dur, ben arkandan geleyim. Sen önümde dur, ben gölgenle yetineyim.”³⁹Güldane’nin bu sözleri özellikle kırsalda kadının, kendine erkeğin bir adım gerisinde yer edinmesine göndermede bulunuyor.

“Bir İğne Bin Kuyu” adlı hikâyede, terzi Niyazi ve oğlu Şahin arasındaki ilişki temel konudur. Oğlunun futbol oynamasına ve kadın kuaförü olmasına izin vermeyen Niyazi Usta, oğlunun hayatına müdahil olup onu okuldan alarak sanayiye göndermiştir. Askerden dönüşte ona münasip bir gelin adayı düşünüp, gelininin arkadaşlarıyla serserice gezen, içen, aylak Şahin’i hizaya getirmesini beklemiştir. Toplumca benimsenmiş genel eğilimlerden biri kitabın bu öyküsünde karşımıza çıkmaktadır. Anne babasının laf geçiremediği, her türlü haylazlığı yapmalarına göz yumulan erkek çocuklarını evlendirildikleri kızların ‘adam etmesi’ beklenir. Toplum tarafından gününü gün etme hakkı erkeğe, aylak bir erkeği evine bağlama, yola getirme görevi ise kadına verilmiştir. Dökmen’in⁴⁰ toplumsal cinsiyet tanımında da görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetin yanı sıra o cinsiyete ilişkin psikolojik özellikleri de içermektedir ve maalesef toplum kadına en zor görevleri verip, onu kısıtlarken, erkekleri özgürleştirip yüceltir.

Kitaptaki son öykü olan “Piç Sevi” adlı bölümde, top merakı olan Erkan ile eczacının kızı Ebru arasında yaşanan gayrimeşru ilişki konu ediliyor. Kızların Erkan’a ilgisi “Kızlar ne arar maçta demeyeceksin” ve “Erkan’ın ayağına top gelince kızlar hamamına döner saha”⁴¹cümlelerindeki cinsiyetçi unsurlarla dile getiriliyor. Futbolun erkeklere mal edilmesi ve curcunalı bir ortamı anlatırken kızlar hamamına benzetilmesi toplumdaki erkek ve kız rollerine dair ipucu veriyor. Erkan’ın annesi Zeliha “Öyle becerikli, evini çekip çevirecek bir şey değil.”⁴² Cümlesiyle tanımlanıyor. Evini en güzel şekilde idare edebilme işi kadından bekleniyor, yoksa kadın beceriksiz olarak nitelendiriliyor. Erkan ile Ebru’nun gayrimeşru ilişkisi sonucu kızının hamile kaldığını öğrenen baba eczacı Selim Bey, bu işten bir çıkar yol arıyor. Bebeği aldırıp kıza Ankara’ya yollama fikrine “Ankara’ya gönderilse, ama ne zaman olursa olsun bu kız evlenmeyecek mi? O zaman o kocası olacak herif demez mi ki -Senin kız böylece arızalıdır”⁴³. Bekâret, toplumdaki kadına yüklenen bir sorumluluk olmakla birlikte, sadece kadın için namus simgesi haline gelmiştir. Aynı durumda olan erkeğe toplumun bir yaptırımını olmamakla birlikte, bu durum erkek için bir sorun oluşturmamaktadır.

Kitap bir bütün olarak ele alındığında yine erkek ve kadın karakterlere verilen meslekler oldukça dikkat çekicidir. Hikâyedeki erkekler esnaf, okul müdürü, terzi, seyyar satıcı, öğretim üyesi, bekçi, grafikçi, mühendis, futbolcu, eczacı, müstahdem, uzman, oto tamirci ve pazarcı iken, kadın karakterlerden biri öğretmen diğeri öğrencidir.

Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım

Bu kitabın ilk öyküsü “Bir Avluda Üç Aile”, aynı avlunun içindeki evlerde yaşayan iki elti ve onların kaynana ile kayınbabasıyla ilişkilerini anlatmaktadır. Öyküde temel anlatıcı olan gelin karakteri ev hanımı, eşi ise Almanya’da işçiye, eltisi de yine ev hanımı, onun eşi ise ticaretle uğraşmaktadır. Anlatıcı karakter eşinin işinden bahsederken “Bu koskoca avluda üç ev onun eline bakar”⁴⁴ cümlesini kullanır. Geleneksel ataerkil aile yapısında alışıl gelmiş kadının ev işçisi olması erkeğinse evin geçiminden sorumlu olması fikri burada da görülmektedir. Gelin karakteri, eltisinin kendisinden üstün tutulduğundan ve kendisinin hürmet görmediğinden yakını. “Sanki biz gelin değiliz. Sanki bizim hizmetimiz boşunadır”⁴⁵. Kadın sadece kendi evinin düzenini sağlamak ve işlerini yapmakla yükümlü görülmez, ayrıca kaynana ve kayınbaba için de hizmet etmesi beklenir. Öyküde eltisinin çocuklarını kayırdığı gerekçesiyle kayınbabasına çıkışan geline kayınbabası aldırış etmez. Gelin, kocasının aile büyüklerine ağız açmadığı gerekçesiyle “Yani benim

³⁹ Mustafa Çiftçi, *Bozkırda Altmışaltı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 85.

⁴⁰ Zehra Yaşın Dökmen, *Toplumsal Cinsiyet* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010), 20.

⁴¹ Çiftçi, *Bozkırda Altmışaltı*, 139.

⁴² Çiftçi, 144.

⁴³ Çiftçi, 158.

⁴⁴ Mustafa Çiftçi, *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 10.

⁴⁵ Çiftçi, *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım*, 9.

arkam yok"⁴⁶ der. Toplumsal normlar gereğince, kocasının desteği olmadan kadının bireyselliğinin hiçe sayıldığını bu örnekte görebiliriz. Gelin karakteri okuldan evvel okuma öğrenip işlem yapabilen çocuğunu okula yazdırır ve yıllar içinde başarılı bir öğrenci olan oğlu doktor olur. Doktor olan oğlan çocuk, ilk iş annesini ve kardeşini o avludan götürür. Burada dikkati çeken, okuyan, doktorluk gibi saygın bir mesleğe layık görülen ve o avludan ailesini çekip kurtarma kahramanlığını gösteren çocuk yine kız evlat değil erkek evlattır. Koca karakterine toplumca evine bakma görevi verildiği gibi, erkek çocuğa da babanın yerine geçme, annesine bakma, okuma rolleri layık görülür.

"Dılara" adlı öyküde, ana karakter Yusuf, iş bulamadığı için babasıyla çatışan, annesine çok düşkün, düğünlerde oynamayı seven bir gençtir. Düğünlere özel olarak çağrılan Yusuf, özenle hazırlanır, en beyaz gömleğini giyer ve gömleğinin ütüsünü hep annesi yapar. Bu detayın vurgulanması yine klasik ev hanımı kadın rolüne işaret etmektedir. Bir gün, Yusuf'un yakın arkadaşı sevdiği kızı kaçırmak için yardım ister. Kızı kaçırabilmeleri için tanıdıkları birinden arabasını ödünç alıp deposunu doldurmaları gerekmektedir. Yusuf kendine palto almak için düğünlerde oynayarak biriktirdiği parayı arkadaşına yardım etmekte kullanır. Kızla evlenen arkadaşı mutlu olur ve bir gün bir oğlu olduğu müjdesiyle Yusuf'un yanına gelir. Yusuf arkadaşına "Erkek babası oldun, daha sırtın yere gelmez"⁴⁷ der. Daha doğumdan itibaren erkek çocuğun olması bir saygınlık olarak görülüyor. Günümüzde bile hala özellikle düşük sosyo-ekonomik seviyedeki ya da kırsaldaki aile yapılanmasında, kadınların erkek çocukları olana kadar doğurmaya devam ettiklerini görüyoruz. Toplumun cinsiyet üzerindeki yaptırımıyla maalesef ki kişi doğar doğmaz tanıyor.

"Kitapçı Baytar" adlı öyküde sağ görüşlü bir memlekette büyüyen karakterin kitapçı olma yolundaki tecrübesi anlatılıyor. Karakter veteriner fakültesini kazanınca sol görüşlü bir kızdaki hoşlanıyor ve onunla gezmeye başlıyor. Siyasi grupların dikkatini çekip her iki gruptan da dayak yiyen çocuğun haberi memlekete ulaştınca okuldan alınıyor. Memlekete dönen karakter bir süre tezgâh açıp kitaplarını sattıktan sonra dükkân açmak istiyor. Babasını ikna edemeyince, annesine durumu anlatıyor ve annesi babasını uzun süren çabalar sonucu oğluya anlaşmaya ikna ediyor. Burada Türk aile yapısında sıkça rastlanılan bir durumun örneği sergileniyor. Baba ile anlaşmanın ya da iletişim kurmanın zor olduğu durumlarda, kadın hem çocuklarının istediğini yapmaya çalışıp hem de babayı ikna eden bir arabulucu rolünde oluyor. Sonrasında kitapçıyı açan karakter, "etliye sütlüye karışmayan bir ev kızı"⁴⁸ ile evleniyor, bu da toplum tarafından dayatılan ideal evlenilecek kadın modeline işaret ediyor. Türk kültüründe bir erkekte ev erkeği olarak bahsedilmesi pek görülmemekle birlikte, ev kızı olmak, kadınlar için aranan bir özellik olarak karşımıza çıkıyor.

"Ev İşi Varken Roman Okunur mu?" adlı öyküde anne ev işi yapan, hatta ortanca kızına göre işi hiç bitmeyen, işi olmadığında da el işi ören bir figür. Baba ise, haftanın altı günü dükkânda, sadece Pazarları evde olan kişi. Bu öykünün kahramanlarının mesleklerinin ve görevlerinin de klasik toplumsal genellemelere uygun olduğu görülüyor. Anne karakteri büyük kızı kızdığına "Seni kimse almaz. Başımıza kaldın kurudun. Kız kurusu oldun"⁴⁹ diyor. Erkek ve kadının rızasıyla karşılıklı olarak gerçekleşen evlenme eylemi, erkeğin kızı aldığı kızın ise sanki bir maddeymiş gibi verildiği söylemine dönüşüyor. Yine kız çocuklar için belirli bir yaşa geldiği halde evlenmemesi toplum ve ailesi için bir sorun teşkil ederken, erkeğin geç evlenmesinde toplum bir sakınca görmemektedir. Bu yüzden ki dilimizde kız kurusu diye bir deyim varken, erkeklere atfedilen böyle bir ifade yoktur. Öykünün devamında evin büyük kızı evlenip gidiyor ve sıra ortanca kıza geliyor. "Epeyce isteyen vardı, bizimkiler karar veremiyordu"⁵⁰ cümlesiyle ifade edildiği üzere geleneksel Türk toplumunda kız, erkek tarafından aileden 'istenen', kız ise ailenin onayı olduktan sonra 'verilen' kişi olarak beliriyor. Yine kız isteme, kız isteme merasimi gibi terimler toplumca kadına atfedilen eylemler olarak görünüyor.

Sonuç

Hikâyelerinde toplumsal olaylara, gündelik hayattaki ilişkilere sıklıkla değinen Mustafa Çiftçi'nin incelenen üç kitabında da toplumsal cinsiyet ifadelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Her iki kitaptaki karakterlere bakıldığında, erkekler iyi kötü bir iş tutan karakterler olarak karşımıza çıkarken, kadınlar ağırlıkla çalışmayan, ev hanımları olarak belirmektedir. Bu bulgu, Türk ataerkil yapısında geleneksel olarak erkeğin ev geçindiren, kadının ise ev işleri, yemek,

⁴⁶ Çiftçi, 10.

⁴⁷ Çiftçi, 19.

⁴⁸ Çiftçi, 78.

⁴⁹ Çiftçi, 88.

⁵⁰ Çiftçi, 89.

çocuk bakımı gibi ev halkının hizmetini gören birey olması olgusunu destekler niteliktedir. Her ne kadar bu bakış açısı kadının eğitim ve iş hayatında daha aktif bir rol almaya başlamasıyla çoğu yerde değişmeye başlamış olsa da, bazı bölgelerde hala kadın erkeğin gölgesinde kalmaktadır.

Erkeklerin mesleklerine bakıldığında, tüccar, veteriner, işçi, usta, memur, öğretim üyesi, eczacı, marangoz, müstahdem gibi toplumca erkeklere uygun görülen meslekler olması dikkat çekiyor. Bütününe bakıldığında kadın karakterlerden çok azı çalışıyor, çalışan kadın karakterin de öğretmen olması bize toplumdaki, kadının çalışırken evini ihmal etmemesini sağlayacak meslek olarak öğretmenliğin popüler olması gerçeğini yansıtıyor. Erkek para kazanan kadın hizmet eden rolünde olduğu için, her erkek karakterin işi kitapta belirtilirken kadın karakterlerin çok azının mesleği belirtiliyor. Taşrada geçen kitap, yakın geçmişteki Türk toplumunun kadının ve erkeğin çalışmasına eşit yaklaşmadığını gözler önüne seriyor.

Öykülerin genelinde, kadın cinsiyeti erkek cinsiyetinin gölgesinde kalıyor ve kadın erkek tarafından yönetilen, korunan bir unsur gibi yansıtılıyor. Erkek evdeki karar mekanizması, kadın ise evi çekip çeviren birey rollerinde beliriyor. Bekâr kadının evlenmesi, dul kadının kocasının adını yere düşürmemesi, kadının bakire olarak evlenmesi gibi namus kavramına ilişkin konular yine kadınlara yüklenen bir sorumluluk olarak göze çarpıyor. Erkek her ne kadar sorumsuz ve aylak olsa da kadının vazifesinin onu eve bağlamak olduğu belirtiliyor. Kız çocukları hikâyelerde evlendirilip giderken, erkek çocuklardan babanın işini devralması bekleniyor.

Tüm bu çözümlerinin ışığında, yöresel karakterlerle bozkırdan öyküler anlatan Mustafa Çiftçi'nin hikâyelerinde toplumsal cinsiyet kavramının tüm gerçekliğiyle yer edindiği görülmektedir. Karakterlerin cümlelerinde ve yazarın karakterlerle eşleştirdiği rollerde, mesleklerde, toplumun kadın ve erkeklerden beklentilerinde cinsiyetçi yaklaşımla erkeklerden daha geri planda kaldıkları açıkça izlenmektedir ve bunun dilde sıkça tezahür ettiği görülmektedir.

Extended Abstract

In its most familiar form, language, which can be defined as a verbal or symbolic means of communication that people use to communicate and which has its own rules, is essentially a developed system with deep ties to society, its history, and culture. While people cannot change language, which is a living entity, language can change in parallel with developments in society and global interactions due to its nature. Since the existence of the universe, people have tended to live together and have felt the need to convey their feelings and thoughts to each other. Therefore, each community has tried to name their surroundings and created their common language. They have shared through the languages of the community they formed or were born into. In parallel to this, it is an undeniable fact that language serves individuals and has a social function.

The fact that each community has its own language brings with it the fact that it has its own system of thought. People are influenced by the thought system of the language they are in, and according to many linguists, no matter how well they use another language, they can never think as the natives of that language think. For example, while there are dozens of synonyms for the word snow in the Eskimo language, the word camel does not exist in their language. Therefore, an Eskimo and a Bedouin living in the desert cannot be members of the same thought system.

Speaking a common language also means having a common history, past, culture, values and mindset. Therefore, each nation has different understandings and habits. Therefore, language is the identity of a society. Language, which not only provides communication between people, but also is the basic element of national memory, strengthens national identity by binding individuals to their societies. The progress of a society also requires the development and spread of its language. Damage to the language means damage to the national unity as it will cause disagreements within the society. There are many examples of nations that do not protect their language, first their language and then their existence being erased from the stage of history.

Culture, which we can define as the material and spiritual values of a society, is transmitted through language. Even looking at the words in a language can give us a lot of information about that society. For example, the ancient Turks called the rabbit 'tabiskan', which means very active and jumping, and the Germans called it 'hare', which means grey colour. These two words tell us that both tribes were nomadic societies and wanted to hunt the rabbit, but one of them had a problem with the rabbit being too mobile, while the other had a problem with its colour being too light to be distinguished in the steppe. On the other hand, the Persians, who were a farming society, called the rabbit 'fargus', meaning 'donkey-eared', and likened it to the animal they saw most often.

The traditions, customs, architecture, folk dances, art, music, history, and religious world views of nations are reflected through language and transmitted from generation to generation. Idioms, proverbs, literary works, hymns, compositions, lullabies and anonymous works in our language have been transmitted in written or oral forms, moulded, and preserved their place in our language and culture for centuries. Culture, like language, is unique to nations and has features that distinguish it from others. When we think of Turkish culture, perhaps the first thing that comes to mind for all of us is hospitality, which may be an extension of our religious teachings that advise us to share even the morsel in our hands with our surroundings or the culture of opening the table for guests in the old Turkish state understanding.

The linguistics that analyzes society and language, two concepts that cannot be separated from each other, is called Sociolinguistics. This field deals with issues where human and society intersect, such as language-related behaviours of societies, bilingualism, multilingualism, language variants, discourse analysis, borrowing, contact languages, pidgins, creoles, language politics, women's and men's language, language-culture relationship, dialects, and sociolects. Sociolinguistics emerged in the world in the 1960s and has been intensively studied, but in Türkiye, it became known about 20 years later and still appears as a field that has not been sufficiently studied.

The field of Sociolinguistics was introduced to the concept of gender towards the end of the twentieth century. Unlike natural sciences, which are concerned with the biological sex differences of individuals, social sciences approach the concept of gender as a social construct. In this context, gender can be defined as the assignment of behavioural models that society deems appropriate to a person's innate anatomical sex. Society expects men and women to behave in different ways depending on their morphological characteristics, and these expectations lead to serious inequality between men and women. For example, in Turkish culture, which is a patriarchal society, men are expected to earn money, be rich, take on the burden of the house and be the one in charge at home, while women are expected to stay at home, do work, take care of their children and obey their husbands. This point of view in the society is also reflected in our language with many proverbs and idioms. Examples such as the female bird builds the nest, he who does not beat his daughter beats his knee, his hair is long and his mind is short are some sexist expressions frequently used in daily life.

Gender, which has become a subject studied by different disciplines in recent years, is investigated in the fields of literature and linguistics in terms of how gender is reflected in language. In this study, the indicators of gender in language are analyzed by analyzing Mustafa Çiftçi's stories. Mustafa Çiftçi is one of the popular writers of the last period known for his provincial stories. Within the scope of the study, the author's books 'Bozkırda Altmışaltı, Adem'in Kekliği ve Chopin, and Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım ' constitute the data source of the study. The results of the study show that these novels contain a lot of gender elements, from the professions of the characters to the roles they assume in the stories.

Çıkar Çatışması Bildirimi/ Conflict of Interest Statement: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir. / The authors declared no potential conflict of interest regarding the research, authorship, and publication of this article.

Destek/Finansman Bilgileri/ Support Financing Information: Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için destek almamıştır. / The authors have received no financial support for the research, authorship, and publication of this article.

Kaynakça

Aksan, Doğan. *Dilbilim Seçkisi*. Ankara: TDK Yayınları, 1982.

Aydinoğlu, Nazife. "Kadın ve Dil," *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, (2015): 217-230. <https://dergipark.org.tr/pub/usaksosbil/issue/21658/232884>

Arat, Yeşim. "Toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği nedir, ne değildir?," *Sarkaç Dergisi* (Şubat 2020). <https://sarkac.org/2020/02/toplumsal-cinsiyet-nedir-ne-degildir/>

- Çağlar, Ali. "Sosyoloji: Toplumbilim" *İçtimaiyat* içinde, Derleyenler: İlmi Umran, Durmuş Ali Arslan ve Gülten Arslan, 21-47. İstanbul: Paradigma Akademi, 2018.
- Çiftçi, Mustafa. *Bozkırda Altmışaltı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Çiftçi, Mustafa. *Adem'in Kekliği ve Chopin*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Çiftçi, Mustafa. *Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Creswell, John W. *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall, 2005.
- Descartes René. *Discours de la Méthode*. Paris: Garnier-Flammarion, 1966.
- Sapir, Edward. "The Status of Linguistics as a Science," *Language* 5, (1929): 207-214.
https://pure.mpg.de/rest/items/item_2381144_2/component/file_2381143/content
- Dökmen, Zehra Yaşın. *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2010.
- Ecevit, Yıldız. "Toplumsal Cinsiyet Temel Kavramlar, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi," *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II* (2021): 1-121.
<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/kokdener/142391/toplumsal-cinsiyet-esitliginin-temel-kavramlaripdf.pdf>
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Edebiyat fakültesi basımevi-no:785, 1972.
- Ersoy, Ersan. "Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği," *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 19, (2009): 219-231. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/96213/>
- Güngör, Erol. *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Halliday, Michael. *Explorations in the Functions of Language*. London: Edward Arnold, 1979.
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Bilgi Yayını, 1985.
- Oakley, Ann. *Sex, Gender and Society*. NewYork: Harper and Row, 1972.
- Saussure, Ferdinand de. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot, 1969.
- Şimşek, Hasan ve Ali Yıldırım. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Vatandaş, Celalettin. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı," *Istanbul Journal of Sociological Studies* 35, (2007): 29-56. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9517/118909>